

Ἐπιτρέπεται ἡ γονυκλισία τῆς Κυριακῆς;
τοῦ Παναγιώτη Δ. Παπαδημητρίου

Ἔλαβα τὴν ἀπόφαση νὰ γράψω αὐτὸ τὸ ἄρθρο ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι οἱ Ἑλληνοαμερικάνοι, στὶς Η.Π.Α. (Ἑλληνικὴ Ὁρθόδοξη Ἀρχιεπισκοπὴ), γονατίζουν τῆς Κυριακῆς (στὸ «Τὰ Σὰ ἐκ τῶν Σῶν...») ἐκτὸς τῶν ἡμερῶν τῆς Πεντηκοστῆς¹, καὶ ἀφετέρου ἀπὸ τὴν σχετικὴ γνωμάτευση τοῦ Σεβ. Πατρῶν Νικοδήμου ὡς αὕτη εὐρίσκεται στὰ Δίπτυχα τῆς Ἐκκλησίας μας τοῦ 2003 στὸ «Ἄγραφο Τυπικόν». Στὸν τίτλο δὲν ἀνέφερα τὴν Πεντηκοστὴ διότι ὀρθῶς κατὰ τῆς ἡμέρας τῆς οἱ ἱερεῖς στὶς Η.Π.Α. λένε στὸν λαὸ ὅτι δὲν ἐπιτρέπεται νὰ γονατίζουν καὶ κανένας λαϊκὸς δὲν γονατίζει.

Ὅτι εἶναι ἀνεπίτρεπτος ἡ γονυκλισία τῆς Κυριακῆς καὶ τῆς ἡμέρας τῆς Πεντηκοστῆς εἶναι διαταγμένο συνολικὰ ἀπὸ:

- α. τὸν ιε' Κανόνα τοῦ Ἁγίου Πέτρου Ἀλεξανδρείας (τὸ 304 κατὰ τὸν Ἅγ. Νικόδημο),
- β. τὸν κ' Κανόνα τῆς Α' Οἰκ. Συνόδου (τὸ 325),
- γ. τὸν 4α' (91ον) Κανόνα τοῦ Μεγάλου Βασιλείου († 378),
- δ. τὸν 4' (90ον) Κανόνα τῆς ΣΤ' Οἰκ. Συνόδου (τὸ 680).

Σημείωσε ὅτι οἱ δύο Κανόνες τῶν ἀνωτέρω Ἁγίων, ἔχουν ἐπικυρωθεῖ ἀπὸ Οἰκουμενικὲς Συνόδους².

Ἡ λέξη γονυκλισία (γόνου+κλίνω = γόνου+κάμπτω) σημαίνει κάμψιμο (λύγισμα) τῶν γονάτων («ὅτι Ἐμοὶ κάμψει πᾶν γόνου», «ἵνα ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ πᾶν γόνου κάμψη», «κάμπτω τὰ γόνατά μου πρὸς τὸν Πατέρα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ») καὶ εἶναι οὐσιαστικὰ ἡ δική μας μετάνοια κατὰ τὴν ὁποία (ἀφότου

---

¹ Φυσικὰ θὰ ὑπάρχουν καὶ ἐξαιρέσεις, ἀλλὰ ἐδῶ ἀναφέρω τὸν κανόνα ποῦ ἔχω παρατηρήσει στὴν πολὺχρονη παρουσία μου σὲ διάφορες ἐνορίες στὶς Η.Π.Α..

² Πηδάλιον, σ. 562, 586, ἐκδ. Παπαδημητρίου.

κάνουμε τὸν σταυρό μας) ἐρχόμαστε σὲ σχῆμα «Γ» καὶ λυγίζοντας τὰ γόνατα ἀκουμπάμε μὲ τὸ δεξι χέρι τὸ ἔδαφος ἔχοντας τὸ ἀριστερό μας χέρι εὐλαβικά περίπου στὸ στομάχι (καὶ μετὰ σηκωνόμαστε πάλι ὄρθιοι ἢ σὲ σχῆμα «Γ», κάνουμε τὸν σταυρό μας καὶ ἐπαναλαμβάνουμε τὴν ἴδια κίνηση). Ἐπίσης ὁ Ἅγιος Ἰωάννης τῆς Κλίμακος λέει «βάλλων λοιπὸν μετάνοιαν ὁ ὑπομνήσας» καὶ ἐπίσης «βαλὼν τῷ ἡγουμένῳ γονυκλισίαν», τὸ ὁποῖον σωστὰ τὸ ἔχουν ἀποδώσει καὶ στὶς δύο περιπτώσεις μετάνοια³. Σωστότερα πάντως νομίζουμε ὅτι βαλὼν γονυκλισίαν ὑποδηλώνει τὴν βαθιὰ μετάνοια.

Σημείωσε ὅμως ὅτι τὸ γονάτισμα εἶναι γονυκλισία, ἢ γονυκλισία ὅμως δὲν εἶναι γονάτισμα (γιατὶ τὸ γονάτισμα εἶναι γονυκλισία καὶ ἐπαφή τῶν γονάτων μὲ τὴν γῆ). Πρὸς τούτοις τὸ Ἱερατικὸν ὅταν λέει ὁ Διάκονος «Ἐπι καὶ ἔπι, κλίναντες τὰ γόνατα, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν» (τὸ γονάτισμα μπορούμε νὰ τὸ ποῦμε γονυκλισία), τὸ ἀποσαφηνίζει μὲ κόκκινα γράμματα καὶ γράφει «Καὶ ἡμῶν κλινόντων τὰ γόνατα ἐπὶ γῆς, [...]»⁴. Ἐπίσης ἂν ἡ γονυκλισία ἦταν τὸ γονάτισμα, ὁ Ἅγιος Νικηφόρος δὲν χρειαζόταν νὰ ἔγραφε τὸν 10ό του Κανόνα (γιὰ τὸν ὁποῖο θὰ μιλήσουμε παρακάτω).

Τὸ γονάτισμα (γόνατα+τίθημι, γονυπετῶ) ἐκφράζεται σαφέστατα ὅπως «καὶ θεῖς τὰ γόνατα προσηύχετο λέγων», «προσηλθεν Αὐτῷ ἄνθρωπος γονυπετῶν αὐτόν καὶ λέγων», «γονυπετήσαντες ἔμπροσθεν Αὐτοῦ ἐνέπαιζον Αὐτῷ», «καὶ τιθέντες τὰ γόνατα προσεκύουν Αὐτῷ», «θεῖς δὲ τὰ γόνατα ἔκραξε φωνῇ μεγάλῃ», «ὁ Πέτρος θεῖς τὰ γόνατα προσηύξατο», «θεῖς δὲ τὰ γόνατα αὐτοῦ σὺν πάσιν αὐτοῖς προσηύξατο», «καὶ θέντες τὰ γόνατα ἐπὶ τὸν αἰγιαλὸν προσηυξάμεθα».

---

³ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Σιναΐτου, Κλίμαξ, Ἔκδ. Ἱερᾶς Μονῆς Παρακλήτου, ἔκδ. 7^η, 1997, σ. 73 καὶ σ. 78.

⁴ Ἱερατικὸν σ. 262, Ἔκδ. Α' 1962, Ἀνατύπ. Ζ' 2000, Ἔκδ. Ἀποστ. Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος.

Ἄρα ἄλλο γονυκλισία καὶ ἄλλο γονάτισμα⁵, ὅμως τὸ γονάτισμα μποροῦμε νὰ τὸ ποῦμε γονυκλισία. Ἐπίσης ἡ ἀπαγόρευσις τῆς γονυκλισίας ἀπαγορεύει ταυτόχρονα καὶ τὸ γονάτισμα (ἀφοῦ γιὰ νὰ γονατίσουμε πρέπει νὰ κάμψουμε τὰ γόνατα), ἀλλὰ ἡ τυχὸν ἐγκρισίς τῆς γονυκλισίας δὲν ἐγκρίνει ταυτόχρονα τὸ γονάτισμα (γιατὶ τὸ γονάτισμα εἶναι κάτι τὸ περισσότερο ἀπὸ τὴν γονυκλισία).

Οἱ Θεοφόροι Πατέρες διακρίνονταν γιὰ τὴν δεινότητα τῆς ἀκρίβειας τοῦ λόγου των καὶ συνεπῶς, κατὰ τὴν γνώμη μας, οὐδεμία σύγχυσις πρέπει νὰ γίνεται ὅτι τάχα μὲ τὴν γονυκλισία ἐννοοῦσαν μόνο τὸ γονάτισμα. Ἀλλὰ γιὰ αὐτὸ ἔβαλαν τὴν γονυκλισία στοὺς Κανόνες ὥστε ἀπαγορεύοντάς την ταυτόχρονα νὰ ἀπαγορεύεται καὶ τὸ γονάτισμα.

Ὁ Ἅγιος Πέτρος Ἀλεξανδρείας λέει⁶ ὅτι παρελάβαμε νὰ μὴν κλίνουμε γόνατο «οὐδὲ γόνυ κλίνειν» τὴν Κυριακῆ, ὥστε νὰ τὴν τηροῦν τὴν Παράδοση οἱ Χριστιανοὶ ἐκεῖνοι ποὺ προφανῶς καινοτομοῦσαν.

Μετὰ αὐτὸν ἔρχεται ἡ Ἁγία Α' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος τὸ 325 νὰ ἀφιερῶσει ἕναν ὀλόκληρο κανόνα ἀπὸ τοὺς εἴκοσι κανόνες της (ἀπὸ αὐτὸ δείχνεται ἡ σοβαρότητα τοῦ θέματος) καὶ νὰ διατάξει τὶς Κυριακὰς καὶ τὶς ἡμέρες τῆς Πεντηκοστῆς νὰ ἀποδίδουμε τὶς εὐχὰς στὸν Ἅγιο Θεὸ μας ὄρθιοι, ἐπειδὴ ἦσαν τινὲς ἀνυπάκοοι ποὺ λύγιζαν τὰ γόνατά τους: «Ἐπειδὴ τινὲς εἰσὶν ἐν τῇ Κυριακῇ γόνυ κλίνοντες, καὶ ἐν ταῖς τῆς Πεντηκοστῆς ἡμέραις, ὑπὲρ τοῦ πάντα ἐν πάσῃ παροικίᾳ φυλάττεσθαι, ἐστῶτας ἔδοξε τῇ ἀγίᾳ Συνόδῳ τὰς εὐχὰς ἀποδιδόναι τῷ Θεῷ»⁷.

Ἐπίσης ὁ Μέγας Βασίλειος († 378) κανονίζει νὰ προσευχόμεσθε ὄρθιοι («ὄρθοι μὲν ποιούμεν τὰς εὐχὰς», «τὸ ὄρθιον σχῆμα τῆς προσευχῆς προτιμᾶν οἱ θεσμοὶ

---

⁵ Ὅπως π.χ. ἄλλο ἄνθρωπος καὶ ἄλλο ἄνδρας, ἢ ἄλλο ἔδαφος καὶ ἄλλο βουνό.

⁶ Πηδάλιον, σ. 575.

⁷ Πηδάλιον, σ. 150.

τῆς Ἐκκλησίας ἡμᾶς ἐξεπαίδευσαν») τὶς Κυριακὲς καὶ τὶς ἡμέρες τῆς Πεντηκοστῆς⁸.

Φαίνεται ὅμως ὅτι παρὰ τὴν Διαταγὴ τῆς Ἁγίας Συνόδου (καὶ τῶν Ἁγίων Πέτρου καὶ Μεγάλου Βασιλείου) ἐμφανίστηκαν πάλι νεωτερίζοντες οἱ ὅποιοι ἐκλιναν γόνυ τὶς Κυριακὲς. Ἄπὸ ὅτι ὅμως φαίνεται αὐτοὶ περιορίζονταν (ὅπως θὰ δοῦμε παρακάτω) νὰ γονατίζουν τὶς Κυριακὲς καὶ ὄχι καὶ τὶς ἡμέρες τῆς Πεντηκοστῆς (π.χ. σὰν τοὺς Ἑλληνοαμερικάνους).

Σὲ αὐτὸ τὸ συμπέρασμα ἐρχόμαστε ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι ἡ ΣΤ' Οἰκ. Σύνοδος, 355 χρόνια μετὰ τὴν Α', δηλαδὴ τὸ 680-681⁹, ἔρχεται νὰ ὑπενθυμίσει στοὺς προαναφερθέντας νεωτερίζοντας ὅτι τὶς Κυριακὲς δὲν κλίνουμε οὔτε ἓνα γόνατο (δὲν κάμπτουμε δηλαδὴ κανένα γόνατο) ὅπως κανονικῶς παραλάβαμε ἀπὸ τοὺς Θεοφόρους ἡμῶν Πατέρας «μετὰ τὴν ἐν τῷ Σαββάτῳ ἐσπερινὴν τῶν ἱερωμένων πρὸς τὸ θυσιαστήριον εἴσοδον, κατὰ τὸ κρατοῦν ἔθος, μηδένα γόνυ κλίνειν μέχρι τῆς ἐφεξῆς κατὰ τὴν κυριακὴν ἐσπέρας»¹⁰.

Ὁ Κανὼν πλήρως ἔχει ὡς ἐξῆς: «Ταῖς Κυριακαῖς μὴ γόνυ κλίνειν ἐκ τῶν Θεοφόρων ἡμῶν Πατέρων κανονικῶς παρελάβομεν, τὴν τοῦ Χριστοῦ τιμῶντες Ἀνάστασιν, ὡς ἂν οὖν μὴ ἀγνοῶμεν τὸ σαφές τῆς τούτου παρατηρήσεως, δῆλον τοῖς πιστοῖς καθιστῶμεν, ὥστε μετὰ τὴν ἐν τῷ Σαββάτῳ ἐσπερινὴν τῶν ἱερωμένων πρὸς τὸ θυσιαστήριον εἴσοδον, κατὰ τὸ κρατοῦν ἔθος, μηδένα γόνυ κλίνειν μέχρι τῆς ἐφεξῆς κατὰ τὴν κυριακὴν ἐσπέρας, καθ' ἣν μετὰ τὴν ἐν τῷ λυχνικῷ εἴσοδον αὔθις τὰ γόνατα κάμπτοντες, οὕτω τὰς εὐχὰς τῷ Κυρίῳ προσάγομεν. Τῆς γὰρ τοῦ Σωτήρος ἡμῶν ἐγέρσεως πρόδρομον τὴν μετὰ τὸ Σάββατον νύκτα παραλαμβάνοντες, τῶν ὕμνων ἐντεῦθεν πνευματικῶς ἀπαρχόμεθα, εἰς φῶς ἐκ

---

⁸ Πηδάλιον, σ. 643-644.

⁹ Στεφανίδου, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, σ. 246.

¹⁰ Πηδάλιον, σ. 298.

σκότους τὴν ἑορτὴν καταλήγοντες, ὡς ἐν ὀλοκλήρῳ ἐντεῦθεν νυκτὶ καὶ ἡμέρᾳ πανηγυρίζειν ἡμᾶς τὴν Ἀνάστασιν».

Σημείωσε ὅτι ὁ Κανὼν τῆς ΣΤ' δὲν ὁμιλεῖ γιὰ τὶς ἡμέρες τῆς Πεντηκοστῆς, προφανῶς γιὰτὶ δὲν ὑπῆρχε ἀνάγκη ὅπως προείπαμε (δηλαδὴ δὲν ἔκλιναν τότε γόνυ τὶς ἡμέρες τῆς Πεντηκοστῆς, ἀλλὰ μόνο τὶς Κυριακές).

Σὺν τοῦς 318 καὶ 150¹¹ περίπου Ἁγίους Θεοφόρους Πατέρας τῶν προαναφερθεισῶν δύο Οἰκ. Συνόδων, τοῦς Ἁγίους Πέτρον Ἀλεξανδρείας καὶ Μέγα Βασίλειο, τὴν γονυκλισία τὴν ἀπαγορεύουν πλῆθος ἄλλων Ἁγίων¹² μεταξὺ τῶν ὁποίων ὁ Ἅγιος Ἰουστίνος, ὁ Ἅγιος Εἰρηναῖος ἐπίσκ. Λουγδούνων, ὁ Ἅγιος Αὐγουστίνος, ὁ Ἅγιος Ἀμβρόσιος. Σημείωσε ἐπίσης καὶ τὸν Ἅγιον Νεῖλο καὶ τὴν Τυπικὴ του διάταξη· «Ἐπὶ τοίνυν τοῖς κελλίοις ἡμῶν ἀεὶ τὸ γόνυ κλιτέον, εὐχομένους, πάρεξ Σαββάτου καὶ Κυριακῆς»¹³.

Συνεπῶς πρέπει νὰ εἶναι ἀπόλυτη ἡ πειθαρχία ἡμῶν τῶν εὐλαβῶν Χριστιανῶν στὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ποῦ διὰ στόματος τῶν Ἁγίων Θεοφόρων Πατέρων τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων διατάζει νὰ μὴν κλίνουμε γόνυ τὶς Κυριακές καὶ τὶς ἡμέρες τῆς Πεντηκοστῆς.

* * *

Αὐτὰ ὅσον ἀφορᾶ τοῦς Κανόνες (τῶν Οἰκ. Συνόδων καὶ τῶν ἐπικυρωθέντων ὑπ' αὐτῶν Κανόνων). Διαβάζοντας τώρα τὴν γνωμάτευση τοῦ Σεβ. Πατρῶν Νικοδήμου στὰ Δίπτυχα τῆς Ἐκκλησίας μας τοῦ 2003, τολμῶ νὰ πῶ ὅτι ἀπόρησα,

---

¹¹ Στεφανίδου, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, σ. 247.

¹² Πηδάλιον, σ.150-152.

¹³ Ἁγίου Νεῖλου, Τυπικὴ Διάταξις, Ἔκδ. Ἱερᾶς Βασιλικῆς καὶ Σταυροπηγιακῆς Μονῆς Μαχαιρᾶ - Κύπρος, 2001, σ. 70.

καθότι δέν δίνει μιὰ καθαρὴ ἀπάντησι ἀν ἐπιτρέπεται ἢ ὄχι ἡ γονυκλισία, ἀλλὰ ὁμιλεῖ περὶ μὴ ἀπολύτου χαρακτῆρα τῆς ἐν Κυριακῇ ἀπαγορευμένης γονυκλισίας.

Ἐμεῖς νὰ ποῦμε ὅτι τὸ «μηδὲνα γόνου κλίνειν μέχρι τῆς ἐφεξῆς» τῆς ΣΤ' Οἰκ. Συνόδου, εἶναι ἀπόλυτο καὶ σαφέστατο ἀπαγορευτικὸ τῆς ἐν Κυριακῇ γονυκλισίας.

Τὰ ἐπιχειρήματα ποὺ ἀναφέρει γιὰ τὸν (κατ' αὐτόν) «μὴ ἀπόλυτον χαρακτῆρα τῆς ἐν Κυριακῇ ἀπαγορευμένης γονυκλισίας», συνοψίζονται στὰ ἐξῆς: α. γιατί ἔκλινε γόνου ὁ Ἄπ. Παῦλος καὶ ἄλλοι μαζί του τὶς ἡμέρες τῆς Πεντηκοστῆς, β. γιατί ὁ Ἅγιος Νικόδημος (τὰ ἐπόμενα πλαγίως γραμμένα εἶναι ὅπως γράφονται στὴν γνωμάτευση τοῦ Σεβ.) *«παρατηρεῖ, ἐπὶ λέξει: «Σημειώνει δὲ ὅτι ὁ παρῶν Κανῶν δέν λέγει διὰ τὰς γονυκλισίας, τὰς παρ' ἡμῶν κοινότερον ὀνομαζομένας μεγάλας μετανοίας, αἵτινες καὶ προσπτώσεις κυρίως ὀνομάζονται (τὰς ὁποίας, ὅταν χάριν ἀσπασμοῦ γίνονται, ἀγίων εἰκόνων θετέον, καὶ μάλιστα τῶν φρικτῶν μυστηρίων, δέν ἐμποδίζει τόσον ὁ 10ος Κανὼν τοῦ Ἁγίου Νικηφόρου, οὔτε ἐν Κυριακῇ, οὔτε ἐν ὅλῃ τῇ Πεντηκοστῇ, ὅσον καὶ τὰ ἱερά ἄσματα, λέγοντα, ποτέ μὲν «Σοὶ προσπίπτωμεν τῷ ἀναστάντι ἐκ τάφου ποτέ δέ: «Δεῦτε προσκυνήσωμεν καὶ προσπέσωμεν Χριστῷ τῷ ἀναστάντι» καὶ ἄλλα τοιαῦτα πολλά...».* Καὶ *«τὰς χάριν ἀσπασμοῦ γενομένας γονυκλισίας δέν ἐμποδίζει...»*, ὅπως (λέγει ἀλλαχοῦ) καὶ τὰς πρὸς τὸν Προεστῶτα (Ἐπίσκοπον ἢ ἡγούμενον) καὶ πρὸς τοὺς χορούς (!) κ.λπ.», γ. γιατί οἱ Μυροφόροι προσκύνησαν τὸν ἀναστάντα Κύριον, καὶ γιατί ὁ Κύριος δέν τὶς ἐμπόδισε καὶ ἐπίσης γιατί οἱ ἑνδεκα μαθηταὶ εἰς τὴν Γαλιλαίαν προσεκύνησαν αὐτῷ, δ. γιατί ἡ Ἐκκλησία μετέθεσε τὴν Ἀκολουθία τῆς Γονυκλισίας, κατὰ τὴν Κυριακὴν τῆς Πεντηκοστῆς, ἀπὸ τοῦ Ἑσπερινοῦ τῆς Κυριακῆς ταύτης εἰς τὴν πρωΐαν, ἐν συνεχείᾳ τῆς Θείας Λειτουργίας, ε. γιατί οἱ χειροτονούμενοι Διάκονοι, Πρεσβύτεροι, Ἐπίσκοποι γονυπετοῦν (δηλ. πέφτουν στὰ γόνατα, γονατίζουν) βαθύτατα, καὶ ἀφοῦ ἀπαιτεῖται ἡ κλίσις τῶν γονάτων στὸ ἓνα μυστήριον (Ἱερωσύνη), γιατί νὰ μὴν ἀπαιτεῖται καὶ στὸ ἄλλο μυστήριον (Θεία Κοινωνία), στ. γιατί οἱ ἐξομολογούμενοι δέχονται γονυπετεῖς τὴν συγχωρητικὴν εὐχὴν.

Αναφέρει δὲ ὁ Σεβ. ὅτι τὰ προαναφερθέντα ἐπιχειρήματα ἀναφέρθησαν μόνον διὰ τινος εὐλόγου ἐξαιρέσεως τοῦ κανόνος, καὶ κυρίως διὰ τὴν προσκυνηματικὴν γονυκλισίαν¹⁴ κατὰ τὴν φρικτὴν ὥραν τοῦ Καθαγιασμοῦ τῶν Τιμίων Δώρων ἐν τῇ Θεῖᾳ Εὐχαριστίᾳ. Καὶ ὕστερα ἀναφέρει καὶ γιὰ τὴν πρακτικὴν στὴν Ρωσικὴ Ἐκκλησία, καὶ τὸν ἀρχιμ. Ἐπιφάνιο Θεοδωρόπουλο, τὰ ὁποῖα σχόλια θὰ τὰ ἀφήσουμε ἀσχολίαστα, καθότι δὲν κρίναμε ἀναγκαῖον τὸν σχολιασμὸν των (δὲν ἐπηρεάζουν δηλαδὴ κατ' οὐδένα τρόπο τὰ συμπεράσματά μας).

Νὰ σημειώσουμε ὅτι ἀπὸ τῆς στιγμῆς τῆς ἐκφωνήσεως «Τὰ Σὰ ἐκ τῶν Σῶν» μέχρι τοῦ «Ἐξαιρέτως» δὲν πρόκειται περὶ «προσκυνηματικῆς γονυκλισίας» ἂν κάποιος κάμψει τὰ γόνατά του, ὅπως λέει ὁ Σεβ., ἀλλὰ περὶ καθαρῆς προσευχῆς καθότι ἔχουμε τὸν ἱεροψάλτη ποῦ ψέλνει καὶ ἐκ μέρους τοῦ λαοῦ τὸ «Σὲ ὑμνοῦμεν» καὶ τὸν ἱερέα ποῦ ἐπεύχεται μυστικῶς· συνεπῶς ἀπαγορεύεται κανονικῶς ἢ τυχὸν γονυκλισία (τὶς Κυριακὲς καὶ τὶς ἡμέρες τῆς Πεντηκοστῆς) καθὼς «τὸ ὄρθιον σχῆμα τῆς προσευχῆς προτιμᾶν οἱ θεσμοὶ τῆς Ἐκκλησίας ἡμᾶς ἐξεπαίδευσαν».

Στὴν συνέχεια θὰ προσπαθήσουμε νὰ ἀντικρούσουμε τὰ ἐπιχειρήματα τοῦ Σεβασμιώτατου μὲ διαφορετικὴ σειρὰ γιὰ νὰ διευκολύνουμε τὴν κατανόηση.

α. καὶ γ. Στὴν περίπτωσιν μὲ τὸν Ἀπόστολο Παῦλο (ἀλλὰ ἰσχύει καὶ γιὰ τὶς Μυροφόρες καὶ γιὰ τοὺς ἔνδεκα Μαθητές) ἔχει ἀπαντήσῃ ὁ Ἅγιος Νικόδημος στὸ Πηδάλιον. Συγκεκριμένα λέει ὁ Ἅγιος Νικόδημος, «ἡ λύσις ὅμως εἶναι πρόχειρος, ὅτι ἡ κατάστασις τῆς Ἐκκλησίας ἀκόμα τότε ἦτο ἀκανόνιστος, καὶ τρόπον τινὰ ἦτο εἰς τὴν νηπιότητά της, ὡσὰν ὅπου ἀκόμα τότε κατεβάλλοντο τὰ κυριώτερα θεμέλια, καὶ δὲν εἶχε λάβῃ τὴν τελειότητα, οὐδὲ ὅλην τὴν ἀκρίβειαν»¹⁵. Τὸ

---

¹⁴ Ὅπως ἀποδεικνύουμε παρακάτω δὲν πρόκειται περὶ προσκυνηματικῆς γονυκλισίας ἀλλὰ περὶ προσευχῆς.

¹⁵ Πηδάλιον, σ. 151.

«πρόχειρος» ἐδῶ δὲν σημαίνει ἀτελής ἀλλὰ πανεύκολη (πρὸ τῶν χειρῶν), καὶ ὄντως ἔτσι εἶναι.

Ἐμεῖς νὰ ρωτήσουμε: δὲν ἤξεραν τῶν «Ἁγίων Πατέρων ὁ χορός», οἱ «ἀστέρες οἱ πολύφωτοι», «τὰ πάγχρυσά στόματα τοῦ Λόγου» τὰ ἀναφερόμενα ἀπὸ τὸν Σεβ. χωρία; Ἦ μήπως τοὺς διέφυγαν γιὰ νὰ τοὺς τὰ ὑποδείξουμε;

Διατρανώνουμε ὅτι ἀσφαλῶς καὶ οἱ δύο Οἰκ. Σύνοδοι (μὲ τοὺς πολυάριθμους Θεοφόρους Πατέρας) σὺν αὐτοῖς καὶ οἱ Ἁγ. Πέτρος καὶ Μέγας Βασίλειος, ὁ μέγιστος Φωστὴρ τῆς Τρισηλίου Θεότητος, ὁ ὑποφήτης καὶ μύστης τῶν ἀποκρύφων μυστηρίων τοῦ Ἁγίου Πνεύματος¹⁶, ἐγνώριζαν τὴν Καινὴ Διαθήκη (καὶ τὸ γεγονός ὅτι οἱ Μυροφόροι καὶ οἱ ἔνδεκα Μαθηταὶ προσκύνησαν τὸν ἀναστάντα Κύριον ἢ ὅτι ὁ Ἀπόστολος Παῦλος γονάτισε), παρὰ ταῦτα ἐξέθεσαν αὐτοὺς τοὺς Ἱεροὺς Κανόνες ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ μὲ πλήρη σαφήνεια.

Ἐπίσης ὅταν ὁ Ἅγιος Πέτρος τὸ 304 λέει παρελάβαμε νὰ μὴν κλίνουμε γόνατο τὴν Κυριακὴν, ἀπὸ ποιους παρέλαβε αὐτὸς καὶ οἱ Χριστιανοί; Ὅπως λέει ὁ Ἅγιος Εἰρηναῖος ὁ Μάρτυς¹⁷, ἡ τοιαύτη συνήθεια (μὴ κλίνειν γόνυ τις Κυριακὴς καὶ τις ἡμέρες τῆς Πεντηκοστῆς) ἔλαβε τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τοὺς χρόνους τῶν Ἀποστόλων.

Σὺν τούτοις νὰ προσθέσουμε «διὰ γὰρ νόμου ἐπίγνωσις ἁμαρτίας», Ρωμ. γ' 20.

δ. τὴν ἀπάντησιν στὸ τέταρτο ἐπιχείρημα τὴν ἀναφέρει ὁ Ἅγιος Νικόδημος¹⁸: «ὁ μέγας Βασίλειος (εἶναι λόγια τοῦ Βλαστάρεως) «συνθέμενος ἄριστα πάντων τὰς ἰλαστηρίους εὐχὰς, τὰς ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς Πεντηκοστῆς ἐπὶ τῇ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐπιδημίᾳ ἐκφωνουμένας, καὶ μὲ δουρικὸν σχῆμα καὶ κλίσιν γονάτων παραινέσας τὸν λαὸν νὰ τὰς ἀκροάζωνται, διὰ νὰ ὁμολογοῦν μὲ τὸ σχῆμα τοῦτο τὴν φυσικὴν

¹⁶ Πηδάλιον, σ. 151.

¹⁷ Πηδάλιον, σ. 152.

¹⁸ Πηδάλιον, σ. 151.

αύθεντίαν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ μαρτυροῦν καὶ κατὰ τοῦτο ὁμοούσιον μὲ τὸν Υἱὸν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, εἰς τὸ ὁποῖον κάμπτει πᾶν γόνυ, κατὰ τὸν Ἀπόστολον. Ταῦτα, λέγω, ποιήσας, δὲν ἔκρινεν εὐλογον νὰ ἀναγινώσκωνται αἱ εὐχαὶ τοῦ αὐταὶ ἐν τῇ γ'. ὥρα τῆς ἡμέρας, κατὰ τὴν ὁποῖαν ἐπεδήμησεν εἰς τοὺς Ἀποστόλους τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ὅχι· Διὰ τί δὲν ἦτο πρέπον, αὐτὸς ὅπου ἦτο ὑποφήτης, καὶ μύστης τῶν ἀποκρύφων μυστηρίων τοῦ ἁγίου Πνεύματος, νὰ καταργήσῃ τὰ πρεσβεῖα, καὶ προνόμια τῆς Κυριακῆς, μεγάλα μυστήρια καὶ λογαριασμοὺς περιέχοντα, ἅπερ αὐτὸς ἐκύρωσε πρότερον, λέγω δὴ τὸ νὰ μὴ κλίνωμεν γόνυ ἐν τῇ Κυριακῇ. Ὅθεν διὰ νὰ μὴ γένη τοῦτο τὸ ἄτοπον, ἐδιώρισεν νὰ ἀναγινώσκωνται μετὰ γονυκλισίας κατὰ τὴν ἐσπέραν τῆς Πεντηκοστῆς, κατὰ τὴν ὁποῖαν, ἢ μὲν Κυριακῇ, καὶ ἢ Πεντηκοστῇ τελειώνει, αἱ δὲ τῆς β'. ἀρχαὶ καταβάλλονται, ἐπειδὴ κάθε ἐρχομένη ἡμέρα κάμνει τὴν ἀρχὴν τῆς ἀπὸ τῆς ζ'. ὥραν τῆς προλαβοῦσης, καὶ κατὰ τοὺς ἀστρονόμους, καὶ κατὰ τοὺς πολιτικούς νόμους. Δι' ὃ οἱ τὰς εὐχὰς ταύτας, ἀναγινώσκοντες τὸ πρῶτ', κακῶς, καὶ ἡμαρτημένως, καὶ παρὰ Κανόνας ποιούσιν. [...]».

Συνεπῶς καθαρὰ φαίνεται ὅτι ὁ Μέγας Βασιλείος «ἐδιώρισεν νὰ ἀναγινώσκονται μετὰ γονυκλισίας κατὰ τὴν ἐσπέραν τῆς Πεντηκοστῆς, κατὰ τὴν ὁποῖαν, ἢ μὲν Κυριακῇ, καὶ ἢ Πεντηκοστῇ τελειώνει».

Καὶ ἐπίσης «οἱ τὰς εὐχὰς ταύτας, ἀναγινώσκοντες τὸ πρῶτ', κακῶς, καὶ ἡμαρτημένως, καὶ παρὰ Κανόνας ποιούσιν».

Νὰ σημειώσουμε ὅτι καὶ τὸ Πεντηκοστάριον¹⁹ καὶ τὸ Τυπικὸν τοῦ Οἰκονόμου Γεωργίου Ρῆγα (1884-1961) ἐκδοθὲν μάλιστα ὑπὸ τοῦ Πατριαρχικοῦ Ἰδρύματος Πατερικῶν Μελετῶν, δὲν ἀναφέρουν τὴν μετάθεσιν τῆς Ἀκολουθίας τῆς Γονυκλισίας.

---

¹⁹ Πεντηκοστάριον, σ. 226, ἐκδ. ΦΩΣ.

Παρήγορον είναι ότι τὸ Ἱερατικόν²⁰, τουλάχιστον ἔχει σὰν πρώτη (!) περίπτωση «Ἐὰν ὁ Μέγας Ἑσπερινὸς ψαλῆ τὸ ἀπόγευμα τῆς Κυριακῆς» ποῦ δείχνει ὅτι στὰ χρόνια μας δὲν ἔχουν ἐντελῶς ἀγνοηθεῖ οἱ Κανόνες²¹. τὸ θέμα ὅμως εἶναι ποιὸς τοὺς πράττει, εἰδικὰ στὰ θέματα τῆς Θείας Λατρείας ὅπου δὲν ὑπάρχει λόγος «οἰκονομίας», ἀλλὰ μάλλον λόγος ταπεινώσεως.

Παρὰ τὸ Ἱερατικόν, τὸ Πεντηκοστάριον, καὶ τὸν Τυπικὸν τοῦ Ρῆγα, στὸ Τυπικὸν τῆς Μ.Τ.Χ.Ε. (τοῦ Βιολάκη, περὶ τὰ 1900) καταφαίνεται ὅτι ἄρχεται ὁ Ἑσπερινὸς ἀμέσως μετὰ τὴν Θεία Λειτουργία (σ. 391), τουλάχιστον στὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον. Ἄς ποῦμε ὅμως ὅτι τὸ ἐν λόγῳ Τυπικὸ ἔχει καὶ ἄλλο ἀντικανονικὸν λάθος· ἔχει τὸ Ἑωθινὸν Εὐαγγέλιον μετὰ τὴν Καταβασίαν τῆς ἡ' Ὠδῆς (σ. 24), πράγμα τὸ ὁποῖον ἀνάγκασε τὴν Ἱερά Σύνοδό μας²², μὲ πολύχρονη καθυστέρηση, νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν τάξιν τοῦ Ἑωθινοῦ Εὐαγγελίου εἰς τὴν ἀρχαίαν «κανονικὴν» θέσιν αὐτῆς²³.

Ἐπίσης καὶ ὁ σύγχρονος Ἅγιός μας, ὁ Ἅγιος Ἀθανάσιος ὁ Πάριος (1721-1813), ἐξηγοῦσε καὶ ὑπενθύμιζε (τεκμηριωμένα) στοὺς εὐλαβεῖς πιστοὺς τῆς ἐποχῆς του, ὅτι «ἡ γονυκλισία γίνεται μὲν τὴν ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς, ἀλλὰ μετὰ τὴν Εἴσοδο

---

²⁰ Ἱερατικόν σ. 259, Ἔκδ. Α' 1962, Ἀνατύπ. Ζ' 2000, Ἔκδ. Ἀποστ. Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος.

²¹ Τὸ Ἱερατικόν (σὰν παρένθεση τὸ ἀναφέρουμε) ἔχει καὶ τὴν Συνοδική Ἐγκύκλιο τῆς 9ης Ἰουνίου 1956 (σελ. η'), κατὰ τὴν ὁποῖαν ἡ Ἱ. Σύνοδος «ἐπέστησε τὴν προσοχὴν αὐτῆς ἐπὶ τῆς ἀρτιφανοῦς συνηθείας κληρικῶν τινῶν, ἀναγινωσκόντων μεγαλοφώνως τὰς εὐχὰς τῆς θείας Λειτουργίας, καὶ λοιπῶν Μυστηρίων, παρὰ τὰ ἐν τοῖς λειτουργικοῖς οἰκείοις βιβλίοις σημειούμενα καὶ διατασσόμενα περὶ «μυστικῆς» αὐτῶν ἀναγνώσεως. Τούτου ἕνεκεν, ἤχθη εἰς τὴν ἀπόφασιν νὰ παρακαλέσῃ Ὑμᾶς, [...], ἵνα, δι' Ἐγκυκλίου Ὑμῶν, αὐστηρῶς διατάξῃτε τοῖς παρ' Ὑμῖν κληρικοῖς, ἵνα ποιῶνται τὴν ἀνάγνωσιν τῶν ὡς εἴρηται Εὐχῶν «**μυστικῶς**» καὶ οὐχὶ εἰς ἐπήκοον τοῦ ἐκκλησιάσματος». Δυστυχῶς ὅμως καὶ σὲ αὐτὸ τὸ σημαντικώτατο θέμα, ἡ ἀνυπακοὴ βασιλεύει σὲ σημεῖο ὥστε «Κάθε πέρσι καὶ πιὸ Ὁρθόδοξα».

²² Συνεδριὰν τῆς 11^{ης} Δεκεμβρίου 2003, ἴδε περιοδ. Συμβολή, τ.5, σ.3.

²³ δηλαδὴ νὰ ἀναγινώσκειται μετὰ τὸ προκείμενον τῶν ἀναβαθμῶν τοῦ τυχόντος ἤχου τῆς Κυριακῆς καὶ πρὸ τῶν κανόνων, Περιοδ. Συμβολή, τεύχος 5, σ. 3-6.

του Έσπερινοῦ, “διὰ νὰ μὴ ἀτιμάζηται ἡ ἀνάστασις”. Τότε ἀναγινώσκονται οἱ Εὐχῆς τοῦ Μ. Βασιλείου “καὶ ὄχι εἰς τῆς Λειτουργίαν, καθὼς τολμᾷ νὰ κάνῃ τὴν σήμερον ἢ ἀμάθεια”»²⁴.

Δυστυχῶς ὅμως ἀκόμη καὶ σήμερα ποῦ ἡ «γνώση» ἔχει ὑπερχειλίσει, οἱ ἀμαθεῖς «γραμματιζόμενοι» (οἱ περισσότεροὶ τῶν ὁποῖων, Κληρικοί) τολμοῦν νὰ ἀτιμάζουν τὴν Ἀνάστασι τοῦ Κυρίου (ἡ Κυριακὴ εἶναι ἡμέρα τῆς Ἀναστάσεως, ἐξ οὗ καὶ οἱ περισσότεροὶ ὕμνοι τῆς Κυριακῆς εἶναι Ἀναστάσιμοι), εἴτε μὲ Κυριακάτικες Γονυκλισίες, εἴτε μὲ Κυριακάτικα Μνημόσυνα, κτλ..

Εὐχόμεθα ὅπως καὶ ἡ Ἀκολουθία τῆς Γονυκλισίας (ἡ ὁποία δὲν ἔχει μετατεθεῖ ὅπως ἀποδείξαμε καὶ βάσει τοῦ Ἱερατικοῦ²⁵, τὸ ὁποῖο ὀφείλουν οἱ Ἱερεῖς νὰ γνωρίζουν καλῶς, ἀλλὰ ἀντικανονικὰ τελεῖται) διαταχθεῖ νὰ τελεῖται, μὲ νέαν συνεδρίαν τῆς Ἱερᾶς Συνόδου μας, εἰς τὴν ἀρχαίαν θέσιν αὐτῆς ὅπως μὴ κακῶς, καὶ ἡμαρτημένως, καὶ παρὰ Κανόνας ποιούμεν.

β. Στὸ β'. ἐπιχείρημα, παρατήρησε ὅτι ὁ Σεβ. ἔχει μιὰ παρένθεση ἀνοικτὴ, στὸ «(τὰς ὁποίας [...])»²⁶. Ἐκ πρώτης ὄψεως διαβάζοντας τὸ Πηδάλιον (σ. 151) φαίνεται ὅτι ὁ Ἅγιος Νικόδημος ἔχει ξεχάσει νὰ κλείσει τὴν παρένθεση. Ὅμως τὴν παρένθεση τὴν κλείνει εἴκοσι καὶ τέσσερις γραμμὲς παρακάτω παρότι ἔχουν μεσολαβῆσει ἀρκετὲς τελείες.

---

²⁴ Πρωτοπρ. Γεωργίου Μεταλληνοῦ, «Τὰ Λειτουργικὰ καὶ Λειτουργιολογικὰ ἔργα τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου τοῦ Παρίου» (Πάρος 2000), Ἀνάτυπον ἀπὸ τὸν τόμο «Ἅγιος Ἀθανάσιος ὁ Πάριος», Πρακτικὰ Ἐπιστημονικοῦ Συνεδρίου (Πάρος 29/9 - 4/10/1998).

²⁵ Ἀλλὰ καὶ βάσει τῶν Διπτύχων τοῦ 2003 (!) φαίνεται ὅτι δὲν ἔχει μετατεθεῖ, καθότι στὴν σ. 198 λέει ὅτι ἡ ἀκολουθία τοῦ ἔσπερινοῦ «ψάλλεται συνήθως» μετὰ τὴν εὐχὴ ἀπολύσεως τῆς Θείας Λειτουργίας τῆς Πεντηκοστῆς.

²⁶ Δίπτυχα 2003, σ. ββ', 4η γραμμὴ ἀπὸ τὸ τέλος.

Τὸ κείμενον τοῦ Ἁγίου Νικοδήμου δηλαδή, ἔχει ὡς ἐξῆς²⁷: «Σημείωσαι δὲ ὅτι ὁ παρῶν Κανῶν δὲν λέγει διὰ τὰς γονυκλισίας, τὰς παρ' ἡμῶν κοινότερον ὀνομαζομένας μεγάλας μετανοίας²⁸, αἵτινες καὶ προσπτώσεις κυρίως ὀνομάζονται, (τὰς ὁποίας [...]) δὲν λέγει, λέγω, ὁ Κανῶν διὰ τὰς τοιαύτας γονυκλισίας, ἀλλὰ διὰ τὴν γονυκλισίαν, καθ' ἣν ἐπάνω εἰς τὰ γόνατα κείμενοι, προσευχόμεθα, ὅ,τι λογῆς δηλ. κάμνομεν κατὰ τὴν ἐσπέραν τῆς ἁγίας Πεντηκοστῆς». Μέσα στὴν παρένθεση δέ, ἐπεξηγεῖ τὰ ἐκτὸς αὐτῆς.

Καὶ ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἐξήγησι καθαρὰ φαίνεται ὅτι ἀπαγορεύεται (κανονικῶς) ἡ προσευχὴ μετὰ γονατίσματος, ὅτι δηλ. κάνουν μερικοὶ στὸ «Τὰ Σὰ ἐκ Τῶν Σῶν».

Τώρα τίθεται ἓνα ἐρώτημα: ὅταν λέει ὁ Ἅγιος Νικόδημος «Σημείωσαι δὲ ὅτι ὁ παρῶν Κανῶν δὲν λέγει διὰ τὰς γονυκλισίας [...]

», ποιὸς εἶναι ὁ «παρῶν Κανῶν»; Ὁ Ἅγιος Νικόδημος στὸ Πηδάλιον, σὲ μιὰ ξεχωριστὴ παράγραφο μὲ τίτλο «ΚΑΝΩΝ Κ'» ἔχει τὸν κ' Κανόνα τῆς Α' Οἰκ. Συνόδου στὸ πρωτότυπο ἑλληνικὸ κείμενο. Μετὰ ἔχει ἄλλη παράγραφο μὲ τίτλο «Ἑρμηνεία» ὅπου δίνει τὴν ἐρμηνεία τοῦ Κανόνος. Τέλος ἔχει καὶ μιὰ ἄλλη παράγραφο μὲ τίτλο «Συμφωνία» ὅπου ἀναφέρει ἄλλους Κανόνες ἀλλὰ καὶ Ἁγίους ποῦ συμφωνοῦν μὲ τὸν κ' Κανόνα. Στὴν παράγραφο «Συμφωνία» ὅταν μιλάει γιὰ αὐτὸν τὸν 4α' (91ον) Κανόνα τοῦ Μεγάλου Βασιλείου ἔχει μιὰ ὑποσημείωσι στὴν ὁποία ἀναφέρει καὶ τὸ

---

²⁷ Πηδάλιον, σ. 151.

²⁸ Οἱ μεγάλες μετάνοιες, οἱ ὁποῖες λέγονται καὶ προσπτώσεις, περιγράφονται ὡς ἐξῆς: ἐνῶ εἴμαστε ὄρθιοι, κάνουμε τὸν σταυρὸ μας, γέρνουμε τὸ σῶμα μας σὲ σχῆμα «Γ», λυγίζουμε τὰ γόνατα (καὶ χαμηλώνουμε ἔχοντας τὰ χέρια ἐλεύθερα κάτω καὶ λίγο μπροστὰ ἀπὸ τὰ γόνατα) καὶ πέφτουμε μπροστὰ (ἔχοντας τὰ γόνατα τελείως λυγισμένα) ἀκουμπώντας πρῶτα τὰ χέρια στὸ ἔδαφος (λίγο μπροστὰ ἀπὸ τὰ γόνατα ὥστε νὰ μπορέσουμε ἀργότερα νὰ κύψουμε εὐκόλα), καὶ μετὰ τὰ χέρια ἀκουμποῦν (σχεδὸν ἀμέσως) καὶ τὰ γόνατα στὸ ἔδαφος, καὶ κύπτουμε μὲ τὸ κεφάλι (μὲ προσοχὴ φυσικὰ μὴ χτυπήσουμε) πρὸς τὸ ἔδαφος λυγίζοντας τοὺς ἀγκῶνες μας. Μετὰ, τὸ σήκωμα γίνεται μὲ τὶς ἀντίστροφες κινήσεις, καὶ ἀφοῦ ἀνορθώσουμε τὸν ἑαυτὸ μας ἐπαναλαμβάνουμε τὴν μετάνοια ὅσες φορές ἐπιθυμεῖ ὁ καθένας.

«Σημείωσαι δὲ ὅτι ὁ παρῶν Κανῶν [...]», χωρὶς νὰ ἀναφέρει προτιήτερα (στὴν ὑποσημείωση, ἀλλὰ καὶ στὴν «Συμφωνία») τὸν κ' Κανόνα. Συνεπῶς νομίζουμε ὅτι λέγοντας ὁ «παρῶν Κανῶν» ἀναφέρεται στὸν 4α' (91ον) Κανόνα τοῦ Μεγάλου Βασιλείου. Ἀλλὰ καὶ ἂν ἀκόμη ἀναφέρεται στὸν κ' Κανόνα τῆς Α', δὲν πρόκειται νὰ ἀλλάξει τὸ συμπέρασμά μας:

Ὁ Ἅγιος Νικόδημος ὅταν λέει «Σημείωσαι δὲ ὅτι ὁ παρῶν Κανῶν δὲν λέγει διὰ τὰς γονυκλισίας, τὰς παρ' ἡμῶν κοινότερον ὀνομαζομένας μεγάλας μετανοίας», νομίζουμε ὅτι τὸ λέει ἐπειδὴ αὐτοὶ οἱ Κανόνες (ὁ τοῦ Μ. Βασιλείου, ἀλλὰ καὶ ὁ κ' τῆς Α') δὲν ἀναφέρονται καθόλου ἂν ἐπιτρέπεται ἢ ὄχι ἡ γονυκλισία ποῦ γίνεται γιὰ λόγον πέραν τῆς προσευχῆς, ἀλλὰ οὔτε καὶ ἔχουν γενικὸ ἀπαγορευτικὸ τῆς γονυκλισίας (νὰ σημειώσουμε δὲ ὅτι ὅπως φαίνεται, τὰ παλιὰ τὰ χρόνια οἱ Χριστιανοὶ προσεύχονταν στὴν ἐκκλησία, τουλάχιστον καί, γονατιστοί²⁹). Τοῦ Μ. Βασιλείου λέει «ὀρθοὶ μὲν ποιούμεν τὰς εὐχὰς», «Ἀναγκαίως οὖν τὰς ἐν αὐτῇ (σημ. νομίζουμε ἐννοεῖ τὴν Κυριακὴ) προσευχὰς ἐστῶτας ἀποπληροῦν τοὺς ἑαυτῆς τροφίμους ἢ Ἐκκλησία παιδεύει», καὶ ὁ κ' λέει «ἐστῶτας ἔδοξε τῇ ἁγίᾳ Συνόδῳ τὰς εὐχὰς ἀποδιδόναι τῷ Θεῷ».

Ὅμως, ὁ 4' (90ός) Κανόνας τῆς ΣΤ' Οἰκ. Συνόδου (ποῦ εἶναι καὶ ὁ τελευταῖος σὲ χρονολογικὴ σειρὰ ἀπὸ τοὺς τέσσερις, καὶ μὲ διαφορὰ πλέον τῶν τριακοσίων χρόνων), ἔχει γενικὸ ἀπαγορευτικὸ τῆς γονυκλισίας λέγοντας σαφέστατα «μηδένα γόνου κλίνειν», ὅποτε ἀπαγορεύονται καὶ αὐτὲς ἀκόμη οἱ μετάνοιες ἐὰν συνοδεύονται μὲ λύγισμα γονάτων.

Τώρα δημιουργεῖται ἡ ἀπορία: γιατί ὁ Ἅγιος Νικόδημος λέει «Σημείωσαι δὲ ὅτι ὁ παρῶν Κανῶν δὲν λέγει διὰ τὰς γονυκλισίας, τὰς παρ' ἡμῶν κοινότερον ὀνομαζομένας μεγάλας μετανοίας, αἵτινες καὶ προσπτώσεις κυρίως ὀνομάζονται»,

---

²⁹ Πηδάλιον, «μετὰ τὴν ἐν λυχνικῷ εἴσοδον αὐθις τὰ γόνατα κάμπτοντες, οὕτω τὰς εὐχὰς τῷ Κυρίῳ προσάγομεν», σ. 298, ἐπίσης σ. 299 ὑποσημ. (1), σ. 151-152.

άφου ὅπως εἶπαμε ὁ 4' (90ός) Κανόνας τῆς ΣΤ' Οἰκ. Συνόδου ἔχει γενικό ἀπαγορευτικό;

Πρὶν ἀπαντήσουμε θὰ θέλαμε νὰ κάνουμε μιὰ παρένθεση σχετικά μὲ τὴν δομὴ τοῦ Πηδαλίου στὸν κ' Κανόνα. Δηλαδή πρωτότυπο κείμενο, ἐρμηνεία, συμφωνία, ὑποσημείωση. Λέει ὁ Ἅγιος Νικόδημος³⁰: «ὁ Ἑλλην³¹ καὶ ἀπερίεργος, ἀναγινώσκει μόνον τὸ Ἑλληνικὸν κείμενον τοῦ Κανόνος καὶ εὐχαριστεῖται. Ὁ ἀπλοῦς³² καὶ ἀπερίεργος ἀναγινώσκει τὴν ἐρμηνείαν μοναχὴν, καὶ ἀρκεῖται. Ὁ περίεργος, ἀναγινώσκει καὶ τὴν συμφωνίαν καὶ ἀναπαύεται. Ὁ περίεργος καὶ κατὰ πολλὰ φιλόπνοος, ἀναγινώσκει ἀκόμι καὶ τὴν ὑποσημείωσιν καὶ ἠδύνεται». Δηλαδή ἂν ἤμασταν ἀπερίεργοι (κατὰ τὸ ἀπερίεργος ὑπακοή, ἐν προκειμένῳ στὴν Ἐκκλησία), τὸ πρωτότυπο κείμενο ἢ καὶ ἡ Ἑρμηνεία θὰ μᾶς ἔφθαναν³³. Ἐμεῖς ὅμως ἐπειδὴ ἀναλάβαμε νὰ ἀντικρούσουμε τὰ ἐπιχειρήματα τοῦ Σεβ. προσπαθοῦμε νὰ ἀναλύσουμε καὶ τὴν ἐρώτηση τῆς προηγούμενης παραγράφου ἢ ὅποια ὡς προεῖπαμε βρίσκεται σὲ ὑποσημείωση τῆς «Συμφωνίας».

Ἡ ἀπάντηση στὸ ἐρώτημα τῆς προηγούμενης παραγράφου εἶναι εὐκόλη ἐφόσον φυσικὰ διαβάσουμε ὅλο τὸ κείμενο καὶ ὄχι μόνον τὰ ἐδάφια ποὺ μᾶς ἐνδιαφέρουν. Κατὰ τὴν γνώμη μας, ὁ Ἅγιος Νικόδημος στὸ μέρος τῆς ὑποσημείωσης ποὺ βρίσκεται καὶ τὸ ἐπίμαχο θέμα δὲν γράφει γενικὸ ἄρθρο περὶ γονυκλισίας, ἀλλὰ σημειώνει παρατηρήσεις γιὰ τὸν «παρόντα Κανόνα». Συνεπῶς οὐδεμία ἀπορία ὑπάρχει.

---

³⁰ Πηδάλιον, σ. 1στ'.

³¹ Ἐδῶ μὲ τὸ Ἑλλην νομίζουμε ἐννοεῖ τὸν κατέχοντα τὴν ἀρχαῖα Ἑλληνικὴ γλῶσσα.

³² Μὲ τὸ ἀπλοῦς ἐδῶ νομίζουμε ὅτι ἐννοεῖ τὸν ἔχοντα δυσκολία νὰ κατανοήσῃ τὴν ἀρχαῖα Ἑλληνικὴ γλῶσσα.

³³ Μὲ αὐτὸ δὲν ἐννοοῦμε ὅτι ἔπραξε κακῶς ὁ Ἅγιος Νικόδημος βάζοντας τὶς ὑποσημειώσεις. Ὁ Ἅγιος πολὺ καλὰ ἔπραξε γιὰ νὰ ἀναλύσῃ λίγο παραπάνω ὅπου ἔκρινε χρήσιμο. Ἀπλὰ θέλουμε νὰ καυτηριάσουμε τὸ γεγονὸς ὅπου μερικοὶ προσπαθοῦν μὲ διάφορες ἀποσπασματικὲς ἀναφορὲς νὰ ἀλλοιώσουν (στὴν πράξη) τοὺς σαφέστατους Κανόνες.

Παρόμοια να προσθέσουμε ότι όταν μιλάει ο Άγιος Νικόδημος για τα ιερά ἄσματα π.χ. «Δεύτε, προσκυνήσωμεν καὶ προσπέσωμεν Χριστῶ», λέει ἀκριβῶς γιατὰ αὐτὰ τὰ ιερά ἄσματα, ὅτι δηλαδή, ἀπὸ ὅτι καταλαβαίνουμε, τὰ ιερά αὐτὰ ἄσματα δὲν ἐμποδίζουν τις μεγάλες γονυκλισίες (ποῦ λέγονται καὶ προσπτώσεις) ὅταν γίνονται χάριν ἀσπασμοῦ, καὶ ὄντως ἔτσι εἶναι (ἂν ἐρμηνεύσουμε τὰ ἄσματα).

Ὅμως σύμφωνα μὲ τὴν ἀνάλυση τῶν προηγούμενων παραγράφων μας, ἀφοῦ ὁ 4' (90ός) Κανόνας τῆς ΣΤ' Οἰκ. Συνόδου ἀπαγορεύει ρητὰ τὴν γονυκλισία (καὶ εἶναι μακρὰν ὁ τελευταῖος τῶν τεσσάρων Κανόνων), εἶναι ἀντικανονικὴ τυχὸν γονυκλισία κατὰ τὸ ψάλσιμο αὐτῶν τῶν ἱερῶν ἀσμάτων (ἐννοεῖται τις Κυριακὲς καὶ τις ἡμέρες τῆς Πεντηκοστῆς). Σημείωσε, ὅτι καὶ πάλι δὲν ἐρχόμαστε σὲ ἀντίθεση μὲ τὸν Ἅγιο Νικόδημο, γιατί να τὸ ἐπαναλάβουμε, δὲν γράφει στὸ Πηδάλιο - κατὰ τὴν γνώμη μας - ἄρθρο περὶ γονυκλισίας γιατὰ να κάνει τις παρατηρήσεις του βάσει ὅλων τῶν Κανόνων.

Τώρα μπορεῖ να ρωτήσῃ κανεὶς; Τότε γιατί ἔβαλαν οἱ Ἅγιοι αὐτὰ τὰ ιερά ἄσματα; Ἡ ἐξήγηση εἶναι εὐκόλη: οἱ Ἅγιοι δὲν ἔκριναν σωστὸ να ἀφαιροῦν αὐτὰ τὰ λόγια ἀπὸ τις Κυριακὲς (ἢ πνευματικὴ ἄλλωστε γονυκλισία εἶναι ἀνώτερη τῆς σωματικῆς), καὶ ἐπίσης παλιὰ ὁ κόσμος ἐκκλησιαζόταν κάθε ἡμέρα (ἀκόμη καὶ τὴν ἐποχὴ τοῦ Ἁγίου Νικοδήμου, δηλαδή περὶ τὰ 1800) παρότι ἀγράμματοι³⁴, καὶ μάλιστα πρωτῆ-βράδου ὅποτε εἶχαν ἕξι ἡμέρες τὴν ἐβδομάδα να γονατίζουν (ὅπως φαίνεται καὶ στὸν 4' (90όν) Κανόνα τῆς ΣΤ')³⁵.

³⁴ Σημείωσαι ὅτι αὐτοὶ οἱ ἀγράμματοι ἐκκλησιάζονταν κάθε ἡμέρα, ἀκούγοντας τὰ Εὐαγγελικὰ καὶ Ἀποστολικὰ ἀναγνώσματα μόνο στὴν εὐλογημένη ἀρχαία Ἑλληνικὴ γλῶσσα ποῦ ὁ ἴδιος ὁ Κύριος ἐπέλεξε.

³⁵ Ἀπορίας ἄξιον εἶναι γιατί οἱ Ἱερεῖς γενικὰ δὲν λειτουργοῦν καθημερινὰ καὶ πρωτῆ-βράδου (ἰδιαίτερα στις Η.Π.Α., ἀκόμη καὶ σὲ μεγάλες γιορτὲς πολλὲς φορές δὲν ἔχουν Ὅρθρο καὶ Θεία Λειτουργία· ὁ Ἐσπερινὸς εἶναι ἀκόμη πιὸ σπάνιος). Ὁ Ὅρθρος μετὰ Θείας Λειτουργίας τις καθημερινὲς διαρκεῖ περίπου 2 ὥρες, ὅπως καταλαβαίνουμε καὶ ἀπὸ τὴν μετάδοση τοῦ Ρ/Σ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τὴν Ι.Μ. Ἀσωμάτων Πετράκη, ὅποτε τί δικαιολογία να δικαιολογήσῃ τοὺς Ἱερεῖς; Ἄν τυχὲ Ἱερεὺς καὶ πεῖ ὅτι δὲν ἔρχεται κόσμος καθημερινὰ, ἄς αἰσχυθεῖ ἀπὸ τὸν Ἅγιο Ἰωάννη τὸν

Ἐπιπλέον σημείωσε ὅτι ὁ Μέγας Βασίλειος (ὁ ὁποῖος ἔχει δική του Θεία Λειτουργία ποῦ φυσικὰ περιλαμβάνει τὸ «Δεῦτε, προσκυνήσωμεν καὶ προσπέσωμεν Χριστῷ») λέει σαφέστατα στὸν Κανόνα του «ὄρθοι μὲν ποιούμεν τὰς εὐχὰς» καὶ «τὸ ὄρθιον σχῆμα τῆς προσευχῆς προτιμᾶν οἱ θεσμοὶ τῆς Ἐκκλησίας ἡμᾶς ἐξεπαίδευσαν».

Ἔτσι δυνάμεθα φυσικὰ νὰ ποῦμε ὅτι ὁ ἀθετῶν τὸ ὄρθιον σχῆμα τῆς προσευχῆς (ἐννοεῖται τὶς Κυριακὲς καὶ τὶς ἡμέρες τῆς Πεντηκοστῆς), ἀθετεῖ καὶ τοὺς θεσμοὺς τῆς Ἐκκλησίας.

Συνεπῶς τώρα ἀπομένει νὰ ἀναφερθοῦμε στὸν ἰ' Κανόνα τοῦ Ἁγίου Νικηφόρου Ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως τοῦ Ὁμολογητοῦ³⁶, τοῦ ὁποῖου ἀναφορὰ κάνει ὁ Ἅγιος Νικόδημος καὶ στὴν ὑποσημείωση τῆς Συμφωνίας τοῦ κ' Κανόνος τῆς Α' Οἰκ. Συνόδου χάριν ἐρμηνείας.

Ὁ ἰ' Κανὼν τοῦ Ἁγίου Νικηφόρου ἔχει ὡς ἐξῆς³⁷: «Πρέπει νὰ κλίνη τινὰς γόνου χάριν ἀσπασμοῦ ἐν τῇ Κυριακῇ καὶ ἐν ὅλῃ τῇ Πεντηκοστῇ, ὄχι ὅμως καὶ νὰ κάμνη τὰς συνήθεις γονυκλισίας». Νὰ σημειώσουμε ὅτι αὐτὸς ὁ Κανὼν δὲν ἔχει βεβαιωθεῖ ἀπὸ Οἰκουμενικὴ Σύνοδο³⁸.

Χρυσόστομο ὁ ὁποῖος παρόντος μόνο τοῦ Νεωκόρου στὴν ἐκκλησία, καὶ ἐλειουργοῦσε ἀλλὰ καὶ ἀνέβαινε στὸν θρόνο του νὰ κυρήξει πρῶτα γιὰ τὸν ἑαυτὸν του καὶ μετὰ γιὰ τὸν νεωκόρο (ἐκκλησίασμα)! Ἐπίσης καλὸ θὰ ἦταν, καθημερινὰ ἂν δὲν ὑπάρχει γιορτὴ νὰ ἀρχίζουν π.χ. στὶς 6 π.μ. οἱ Ἀκολουθίες, ὥστε οἱ εὐλαβεῖς ἐργαζόμενοι νὰ μποροῦν νὰ πηγαίνουν στὴν ἐκκλησία πρὶν τὴν δουλειά.

³⁶ Ὁ Ἅγιος Νικηφόρος ἐορτάζεται κατὰ τὴν ιγ' Μαρτίου καὶ β' τοῦ Ἰουνίου μηνός.

³⁷ Πηδάλιον, σ. 727.

³⁸ Πηδάλιον, σ. ιδ' ἢ τελευταία Ζ' Οἰκ. Σύνοδος ἔγινε τὸ 783, καὶ ὁ Ἅγιος Νικηφόρος ἔγινε Πατριάρχης τὸ 815 ἀμέσως μετὰ τὸν Ἅγιον Ταράσιον τὸν ἐν τῇ Ζ' Συνόδῳ.

Ο Άγιος Νικόδημος στην έπεξήγηση αὐτοῦ τοῦ Κανόνος, λέει ὅτι «αἱ μὲν συνήθεις γονυκλισία εἶναι ἐκεῖναι ὅπου γίνονται ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ κατὰ τὴν τεσσαρακοστήν, αἱ ὅποια εἶναι ἐμποδισμέναι νὰ μὴ γίνωνται ἐν Κυριακῇ (καὶ ἐν Σαββάτῳ κατὰ τὸν τύπον τῆς Ἐκκλησίας), ὡς μανθάνομεν, εἰς τὰ Σάββατα ὅλα τῆς τεσσαρακοστῆς». Ἐπίσης λέει ὅτι αἱ χάριν ἀσπασμοῦ γινόμεναι γονυκλισία, αἱ ὅποια εἶναι αἱ μετάνοιαι ὅπου βάλλουν οἱ Ἀναγνώσται εἰς τοὺς χορούς, ἢ οἱ Ἱερεῖς εἰς τὸν Ἠγούμενον καὶ Ἀρχιερέα φιλοῦντες τὰς χεῖρας αὐτῶν³⁹, γίνονται καὶ ἐν Κυριακῇ καὶ ἐν τῇ Πεντηκοστῇ.

Ἐπίσης στὴν ἐπεξήγηση τοῦ κ' Κανόνος τῆς Α', ἀναφέρεται στὸν Κανόνα τοῦ Ἁγίου Νικηφόρου λέγοντας, ἀπὸ ὅτι καταλαβαίνουμε, ὅτι τὶς γονυκλισίες «τὰς παρ' ἡμῶν κοινότερον ὀνομαζομένας μεγάλας μετανόιας, αἵτινες καὶ προσπτώσεις κυρίως ὀνομάζονται»⁴⁰, ὅταν γίνονται χάριν ἀσπασμοῦ ἁγίων εἰκόνων καὶ μάλιστα Αὐτῶν τῶν φρικτῶν Μυστηρίων (ἐδῶ, ὅταν ἀναφέρεται στὰ φρικτὰ Μυστήρια, μιλάει γιὰ τὴν στιγμή λίγο πρὶν, π.χ. ἕνα-δύο βήματα, προσέλθουμε γιὰ τὴν Θεία Κοινωνία, καὶ δὲν ὁμιλεῖ ἐδῶ περὶ γονυκλισίας στὸ «Τὰ Σὰ ἐκ τῶν Σῶν») δὲν τὶς ἐμποδίζει ὁ ἰ' Κανὼν τοῦ Ἁγίου Νικηφόρου.

Σὺν τὰ ἀνωτέρω, ὁ ἰ' Κανὼν τοῦ Ἁγίου Νικηφόρου ἀπαγορεύει τὸ γονάτισμα στὸ «Τὰ Σὰ ἐκ τῶν Σῶν» (ἐννοεῖται τὶς Κυριακὲς καὶ τὶς ἡμέρες τῆς Πεντηκοστῆς), ἐπειδὴ ἐπιτρέπει μόνον τὸ λύγισμα τῶν γονάτων (καὶ ὄχι τὸ γονάτισμα) καὶ αὐτὸ μόνον ὅταν γίνεται χάριν ἀσπασμοῦ. Καὶ ἐπίσης, ὡς προείπαμε, τὸ τυχὸν γονάτισμα ἢ καὶ τὸ ἀπλὸ λύγισμα τῶν γονάτων στὸ «Τὰ Σὰ ἐκ τῶν Σῶν» εἶναι χάριν προσευχῆς καὶ ὄχι χάριν ἀσπασμοῦ.

Ἐπίσης νὰ ποῦμε ὅτι ὁ Σεβ. δὲν χρησιμοποιεῖ καθόλου τὸν ἰ' Κανόνα τοῦ Ἁγίου Νικηφόρου, ἀπλὰ σημειώνει σὲ ὑποσημείωση τὴν ὑποσημείωση τοῦ Ἁγίου

---

³⁹ Πηδάλιον, σ. 727.

⁴⁰ Νομίζουμε ἀφοῦ μιλάει γιὰ τὶς μεγάλες μετάνοιες, συμπεριλαμβάνει καὶ τὶς μικρὲς μετάνοιες.

Νικοδήμου στήν ὁποῖα κάνει ἀναφορὰ σέ αὐτὸν τὸν κανόνα (ἴδε ἀνωτέρω τὴν θέση τοῦ β. ἐπιχειρήματος).

Πρὶν κλείσουμε μὲ αὐτὸ τὸ ἐπιχείρημα, νὰ ἐπαναλάβουμε ὅτι αὐτὸς ὁ Κανὼν δὲν ἔχει βεβαιωθεῖ ἀπὸ Οἰκουμενικὴ Σύνοδο, καὶ ὡς ἐκ τούτου νομίζουμε ὅτι δὲν ἔχει οἰκουμενικὴν ἰσχύν⁴¹.

Συνεπῶς νομίζουμε δὲν πρέπει οὔτε χάριν ἀσπασμοῦ νὰ κλίνουμε γόνυ, τουλάχιστον ἐξαιτίας τοῦ σαφέστατου ἀπαγορευτικοῦ περὶ οἰασδήποτε γονυκλισίας τοῦ 4' (90οῦ) Κανόνος τῆς ΣΤ' Οἰκ. Συνόδου. Ἐὰν βέβαια κάποια Σύνοδος τὸν ἐπιβεβαιώσει καὶ τὸν ἐπικυρώσει (τὸν Κανόνα τοῦ Ἁγίου Νικηφόρου) τότε ἂν μπορέσουμε θὰ ξαναμιλήσουμε. Σημείωσε ὅμως ὅτι οὕτως ἢ ἄλλως αὐτὸς ὁ Κανὼν δὲν ἐπιτρέπει τὴν γονυκλισία στὸ «Τὰ Σὰ ἐκ Τῶν Σῶν».

ε. Στὴν ἐποχὴ τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων δὲν χειροτονοῦσαν; Ἔκαναν λάθος οἱ Ἅγιοι;

Γιὰ τὴν Χειροτονία θὰ δανειστοῦμε τὰ λόγια τοῦ Ἀρχιεπ. Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κ. Χριστοδούλου⁴²: «Τέλος τὸ ἐπιχείρημα ὅτι κατὰ τίς χειροτονίες πού συνήθως τελοῦνται τίς Κυριακές γονατίζουμε, πρέπει νὰ προσεχθῆ, διότι οἱ σημαντικότεροι ἀρχαῖοι κώδικες δὲν ἀναφέρονται σέ γονυκλισία οὔτε τοῦ χειροτονουμένου, οὔτε τοῦ λαοῦ. Ἡ μεταγενέστερη λειτουργικὴ πράξη ἀναφέρει γονυκλισία μόνον τοῦ ὑποψηφίου καὶ ὄχι τοῦ λαοῦ».

---

⁴¹ Ὁ Ἅγιος Νικόδημος στὸ Πηδάλιο γιὰ ἐπὶ μέρους Κανόνες π.χ. τοῦ Τιμόθεου Ἀλεξανδρείας, λέει ἀπὸ ποιῆς Οἰκουμενικῆς Συνόδου ἐπικυρώθηκαν, καὶ καταλήγει «καὶ διὰ τῆς ἐπικυρώσεως ταύτης Οἰκουμενικὴν τρόπον τινὰ ἀναλαμβάνουσι δύναμιν». Ἔτσι νομίζουμε ὅτι οἱ μὴ βεβαιωθέντες ἀπὸ Οἰκ. Σύνοδον Κανόνες δὲν ἀναλαμβάνουν Οἰκουμενικὴν δύναμιν.

⁴² «Ἡ κατὰ τίς Κυριακές γονυκλισία», Ἐγκύκλιος τοῦ Μακ. Ἀρχιεπ. Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κ. Χριστοδούλου, 1/1/2000.

Ἐμεῖς νὰ προσθέσουμε ἐπαναλαμβάνοντας (ἴδε τὴν ἀπάντηση στὸ δ.) ὅτι ὁ ὑποφήτης, καὶ μύστης τῶν ἀποκρύφων μυστηρίων τοῦ Ἁγίου Πνεύματος Μέγας Βασίλειος «δὲν ἔκρινεν εὐλογον νὰ ἀναγινώσκωνται αἱ εὐχαὶ του αὐταὶ ἐν τῇ γ'. ὥρᾳ τῆς ἡμέρας, κατὰ τὴν ὁποῖαν ἐπεδήμησεν εἰς τοὺς Ἀποστόλους τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ὅχι· Διὰ τί δὲν ἦτο πρέπον, αὐτὸς ὅπου ἦτο ὑποφήτης, καὶ μύστης τῶν ἀποκρύφων μυστηρίων τοῦ ἁγίου Πνεύματος, νὰ καταργήσῃ τὰ πρεσβεῖα, καὶ προνόμια τῆς Κυριακῆς, μεγάλα μυστήρια καὶ λογαριασμοὺς περιέχοντα, ἅπερ αὐτὸς ἐκύρωσε πρότερον, λέγω δὴ τὸ νὰ μὴ κλίνωμεν γόνου ἐν τῇ Κυριακῇ»⁴³.

Συνεπῶς πρέπον εἶναι εἴτε νὰ καταργηθοῦν ἐντελῶς οἱ γονυκλισίες στὶς Χειροτονίες τῆς Κυριακῆς καὶ τῆς ἡμέρας Πεντηκοστῆς (καὶ νὰ προτιμηθεῖ π.χ. τὸ σκύψιμο τῆς κεφαλῆς μετὰ τοῦ σώματος, γιὰ παράδειγμα σὲ σχῆμα «Γ»), εἴτε οἱ Χειροτονίες νὰ γίνονται ὅταν ἐπιτρέπεται ἀπὸ τοὺς Κανόνες ἢ γονυκλισία⁴⁴, ὅπως ἔκανε ὁ Μέγας Βασίλειος γιὰ τῆς εὐχῆς του.

στ. Στὴν ἐποχὴ τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων δὲν ἐξομολογοῦσαν;

Ὁ ια' Κανὼν τῆς Α' Οἰκ. Συνόδου λέει «ἐπτὰ ἔτη ὑποπεσοῦνται» καὶ ὁ ιβ' Κανὼν τῆς αὐτῆς λέει «δέκα ἔτη ὑποπιπέτωσαν». Ὁ πζ' Κανὼν τῆς ΣΤ' Οἰκ. Συνόδου λέει «τριετίαν ὑποπίπτειν», ἀλλὰ καὶ ὁ νδ' Κανὼν τῆς αὐτῆς λέει «ὑπὸ τὸν ἐπταετίας πίπτειν Κανόνα» (ὁ ὁποῖος νομίζουμε ἔχει «τριετίαν ὑποπίπτειν»). Παρόμοια λένε καὶ οἱ Κανόνες τοῦ Μεγάλου Βασιλείου. Ὡς γνωστὸν ὑπόπτωσις εἶναι ἢ γονυκλισία⁴⁵.

Δηλαδὴ οἱ γονυκλισίες τῶν ἐξομολογουμένων εἶναι σχεδὸν τίποτα σὲ αὐτὲς ποὺ ὀρίζουν οἱ Κανόνες. Ἄλλὰ τότε τί συμβαίνει; Ἦσαν λάθος οἱ Πατέρες; Ἀσφαλῶς ὄχι.

⁴³ Πηδάλιον, σ. 151.

⁴⁴ δὲς ἐπίσης Πηδάλιον, σ. 438, ὑποσημείωση (2).

⁴⁵ Στεφανίδου, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, σ. 109.

Ἡ λύσις εἶναι ἀπλή. Ὁ κ' Κανὼν τῆς Α' Οἰκ. Συνόδου εἶναι ὁ τελευταῖος Κανὼν τῆς, ὁμοίως καὶ μετὰ τὸν 4' (90όν) τῆς ΣΤ' Οἰκ. Συνόδου καὶ μετὰ τὸν 4α' (91ον) Κανόνα τοῦ Μεγάλου Βασιλείου δὲν γίνεται λόγος γιὰ ὑπόπτωση (γονυκλισία). Σημείωσε δέ, ὅτι καὶ ὁ ιε' Κανὼν τοῦ Ἁγίου Πέτρου Ἀλεξανδρείας εἶναι ὁ τελευταῖος του.

Δηλαδὴ βάζοντας οἱ Ἅγιοι τοὺς Κανόνες ποῦ ἀπαγορεύουν τὶς γονυκλισίες, μετὰ αὐτοὺς ποῦ τὶς ἀπαιτοῦν, ἔδειξαν ὅτι ἡ ἀπαγόρευσις (διὰ Κανόνων) τῆς γονυκλισίας τὶς Κυριακὲς καὶ τὶς ἡμέρες τῆς Πεντηκοστῆς ἀπαγορεύει (αὐτὲς τὶς ἡμέρες) ὅλες τὶς προαναφερθεῖσες γονυκλισίες τῶν διαφόρων προηγηθέντων Κανόνων⁴⁶.

Συνεπῶς ὁ ἐξομολογούμενος (ἂν τύχει καὶ ἐξομολογηθεῖ Κυριακὴ ἢ τὶς ἡμέρες τῆς Πεντηκοστῆς) δὲν πρέπει νὰ γονατίζει, ἀντ' αὐτοῦ κατὰ τὴν γνώμη μας, νὰ σκύβει τὸ κεφάλι του μαζὶ καὶ μὲ τὸ σῶμα του ὅσο μπορεῖ (π.χ. σὲ σχῆμα «Γ»).

* * *

Ἄρα τὸ θέμα τῆς γονυκλισίας δὲν εἶναι «ἄγραφο τυπικό», ἀλλὰ καταγεγραμμένο μὲ ἀκρίβεια καὶ σαφήνεια. Σύμφωνα δὲ μὲ τοὺς Κανόνες τῶν δύο Οἰκ. Συνόδων καὶ τῶν ἐπικυρωθέντων ὑπὸ Οἰκ. Συνόδων Κανόνων τῶν Ἁγίων Πέτρου Ἀλεξανδρείας καὶ Μεγάλου Βασιλείου ἀπαγορεύεται σαφέστατα ἡ γονυκλισία κατὰ τὶς Κυριακὲς (δηλαδὴ «μετὰ τὴν ἐν τῷ Σαββάτῳ ἑσπερινὴν τῶν ἱερωμένων πρὸς τὸ θυσιαστήριον εἴσοδον, κατὰ τὸ κρατοῦν ἔθος, μηδένα γόνου κλίνειν μέχρι τῆς ἐφεξῆς κατὰ τὴν κυριακὴν ἑσπέρας») καὶ κατὰ τὶς ἡμέρες τῆς Πεντηκοστῆς. Οἱ πιστοὶ ἅς ἀρκοῦνται αὐτὲς τὶς ἡμέρες νὰ σκύβουν τὸ κεφάλι τους ἢ καὶ μετὰ τοῦ

---

⁴⁶ Πρὸς τούτοις σημείωσε καὶ τοῦ ἱερομονάχου Ματθαίου τοῦ Βλασάρεως (1335): «καθ' ἐκάστην ἑκατὸν μετανοίας, ἔξω μόνον τὸ Σάββατον καὶ τὴν Κυριακὴν», Πηδάλιον, σ. 708.

σώματος (μέ αλύγιστα τὰ γόνατα)⁴⁷, ὅπως κάνουν πολλοὶ μοναχοί, καὶ ἔκαναν μέχρι περίπου καὶ τὰ μέσα τοῦ 20^{ου} αἰώνα (πρὶν τὴν λαίλαπα τοῦ Λειτουργικοῦ «Ἐκσυγχρονισμοῦ», τῆς λεγομένης καὶ «Λειτουργικῆ Ἀναγέννηση»⁴⁸) ὅλοι οἱ Χριστιανοί⁴⁹: «...πρὸ τοῦ 1940, στὸν Βόλο, μιὰ Κυριακὴ... Ὁ ἱεροψάλτης εἶπε μιὰ φορὰ τὸ “Σὲ ὑμνοῦμεν...”, δευτέρη φορὰ... καὶ τρίτη φορὰ... Ὁ κόσμος ὅλος παρέμενε συγκινημένος. Εἶχαν σκυμμένα τὰ κεφάλια μέχρι τὸ ἔδαφος. (Τότε δὲν γονάτιζαν οἱ πιστοί.)...»⁵⁰.

Νὰ σημειώσουμε δὲ ὅτι οὔτε ἓνας Ἅγιος εὐρίσκεται ποῦ νὰ ἐπιτρέπει τὸ γονάτισμα τὶς Κυριακὲς καὶ τὶς ἡμέρες τῆς Πεντηκοστῆς (ἀκόμη καὶ στὸ «Τὰ Σὰ ἐκ Τῶν Σῶν»), ὅλοι ὅμως τὸ ἀπαγορεύουν αὐστηρῶς.

Φυσικὰ θὰ ὑπάρχουν καὶ διάφοροι Χριστιανοὶ οἱ ὁποῖοι δὲν θὰ θελήσουν νὰ συμμορφωθοῦν μὲ τοὺς Ἁγίους Κανόνες. Ἄς τοὺς ὑπενθυμίσουμε ὅμως ὅτι ἡ ὑπερηφάνεια καταγκρέμισε Ἀγγέλους ἀπὸ τὸν Οὐρανόν, καὶ αὐτοὺς τοὺς Πρωτόπλαστους ἔδιωξε ἀπὸ τὸν Παράδεισο, καὶ ἐπίσης

«ἐν τῇ ὑπερηφανείᾳ ἀπώλεια καὶ ἀκαταστασίᾳ πολλή», Τωβίτ δ' 13.

---

⁴⁷ Δὲς ἐπίσης, «Ἡ κατὰ τὶς Κυριακὲς γονυκλισία», Ἐγκύκλιος τοῦ Μακ. Ἀρχιεπ. Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κ. Χριστοδοῦλου, 1/1/2000.

⁴⁸ Εἰσαγόμενος ἐκ τῆς Δύσεως ὁ ὅρος, ἐκ τοῦ «liturgical renewal».

⁴⁹ Στὰ χωρὶά πάντως, ὁ Λειτουργικὸς ...«Ἐκσυγχρονισμὸς» ἄργησε νὰ φτάσει, καθότι ἐγὼ θυμᾶμαι ὅταν ἤμουν μικρὸς (τὸ '80), μόνο μιὰ γυναῖκα γονάτιζε, ἀπὸ ὅλο τὸ ἐκκλησίασμα, τὶς Κυριακὲς!

⁵⁰ Τὸ ἀπόσπασμα, τὸ λάβαμε ἀπὸ τὸ βιβλίον τοῦ Πρωτοπρ. Στεφ. Κ. Ἀναγνωστόπουλου, Ἐμπειρίες κατὰ τὴν Θεία Λειτουργία (Πειραιᾶς 2002), σ. 385. Ἐμεῖς νὰ ποῦμε ὅτι ὄχι μόνο τότε δὲν γονάτιζαν οἱ πιστοί, ἀλλὰ καὶ τώρα (ὅπως τὸ ἀποδείξαμε βάσει τῶν Κανόνων) δὲν πρέπει νὰ γονάτιζουμε, ἀλλὰ νὰ μιμούμαστε αὐτοὺς ποὺ «εἶχαν σκυμμένα τὰ κεφάλια μέχρι τὸ ἔδαφος»! Ὁ σεβαστὸς πρωτοπρ. Στέφανος στὴν σ. 259 τίθεται ὑπὲρ τοῦ γονατίσματος τὴν Κυριακὴ (κάτω ἀπὸ ὀρισμένες βιωματικὲς καὶ ψυχοσωματικὲς καταστάσεις), τὸ ὁποῖο ὅμως ὡς προείπαμε καὶ ἀποδείξαμε, ἀπαγορεύεται ρητῶς ἀπὸ τοὺς Κανόνες, καὶ πειθαρχεῖν δεῖ Θεῷ μᾶλλον ἢ ἀνθρώποις.

Απορίας ἄξιον πάντως εἶναι ὅτι στήν Ἐγκύκλιό του τὸ 2000 («Ἡ κατὰ τὶς Κυριακὲς γονυκλισία») ὁ Ἀρχιεπ. κ. Χριστόδουλος φέρεται νὰ γνωρίζει σχετικὴ εἰσήγηση τοῦ Σεβ. Πατρῶν, παρὰ ταῦτα στὰ Δίπτυχα τοῦ 2003 ἐμφανίζεται ἡ γνωμάτευση τοῦ Σεβ. Πατρῶν (τῆς ὁποίας μόλις ἀντικρούσαμε τὰ ἐπιχειρήματα) μὲ τὴν ὁποία ἡ προαναφερθεῖσα Ἐγκύκλιος δὲν συμφωνεῖ.

* * *

Σὰν τελευταία ἐνότητα τοῦ ἀρθροῦ μας, ἄς ἀναφερθοῦμε λίγο καὶ στήν κατάσταση (ἐπὶ τοῦ θέματος τῆς γονυκλισίας) στὶς Η.Π.Α. (ἀπὸ ὅτι ἔχω δεῖ ὡς γενικὸ κανόνα σὲ διάφορες ἐνορίες).

Δυστυχῶς ἐκεῖ τοὺς Κανόνες δὲν τοὺς ἀκοῦνε γιατί γονατίζουν τὶς Κυριακὲς στὸ «Τὰ Σὰ ἐκ Τῶν Σῶν». Ἐπίσης δὲν ἀνήκουν στήν μερίδα ποῦ λέει (ἀψηφώντας τοὺς Κανόνες) νὰ γονατίζουν στὸ «Τὰ Σὰ ἐκ Τῶν Σῶν» ἐπειδὴ δὲν γονατίζουν καθόλου τὶς ἡμέρες τῆς Πεντηκοστῆς (ἐδῶ πράττουν σωστά).

Φρικτὸ πάντως εἶναι, ὅπως ἔχω παρατηρήσει, ὅτι μερικοὶ ποῦ γιὰ διαφόρους λόγους δὲν μποροῦν νὰ γονατίσουν (στὸ «Τὰ Σὰ ἐκ Τῶν Σῶν»), κάθονται στὰ καθίσματά τους σκύβοντας τὸ κεφάλι καὶ τὸ σῶμα τους (καὶ αὐτὸ εἶναι σημαντικό ποσοστὸ) γιὰ νὰ μὴν ἐξέχουν τὰ κεφάλια τους, ἀφοῦ σχεδὸν ὅλο τὸ ἐκκλησίασμα γονατίζει⁵¹. Πάντως γνώρισα κάποιον ποῦ ἤξερε ὅτι δὲν πρέπει νὰ γονατίζει, καὶ γιὰ νὰ μὴν γονατίσει καθόταν στὸ κάθισμα (μᾶλλον γιὰ νὰ μὴν εἶναι ὁ μόνος ὄρθιος)! Ἄλλος πάλι ποῦ ἤξερε ὅτι δὲν πρέπει νὰ γονατίζει, γονατίζε (πάλι μᾶλλον ὥστε νὰ μὴν εἶναι ὁ μόνος ὄρθιος)! Συνήθως ἓναν ἢ καὶ δύο βλέπω σὲ ὅλο τὸ ἐκκλησίασμα νὰ μὴν γονατίζουν τὶς Κυριακὲς.

---

⁵¹ Τὸ θέμα γίνεται δυσκολώτερο, καθότι στήν Ἀμερικὴ κατὰ κανόνα, τὸ ἐκκλησίασμα ὅλο μαζὶ σηκώνεται, καὶ ὅλο μαζὶ κάθεται, καθὼς ἡ πλειονότητα (εἰδικὰ δευτέρες καὶ ἄνω γενιές) δὲν φαίνεται νὰ γνωρίζει πότε (καὶ γιατί) σηκωνόμαστε καὶ πότε (καὶ γιατί) καθόμαστε καὶ συνήθως πληροφοροῦνται ἀπὸ τὸν ἱερέα ποῦ σηκώνει ἢ κατεβάζει διακριτικὰ τὸ χέρι του.

Τι άλλο νὰ ἀναφέρουμε γιὰ τὴν παρακοή τῶν Κανόνων νὰ γονατίζουν σχεδὸν οἱ πάντες τὶς Κυριακές (πλὴν Πεντηκοστῆς), ἀπὸ ὅλα τὰ ἐκτεθέντα στὸ παρῶν ἄρθρο πέραν τοῦ ὅτι:

«ὅστις γὰρ ὅλον τὸν νόμον τηρήσῃ, πταισῆ δὲ ἐν ἐνί, γέγονε πάντων ἔνοχος»,
Ἰακ. β' 10.

* * *

Ἐν κατακλείδει νὰ εὐχηθῶ μαζί μὲ τοὺς Ἁγίους Θεοφόρους Πατέρες τῆς Α' Οἰκ. Συνόδου «ὑπὲρ τοῦ πάντα ἐν πάσῃ παροικίᾳ φυλάττεσθαι».

Κυριακή 9/1/2005
(Παλαιότερη ἔκδοση: 26/10/2004)